

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА
УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

**УКРАЇНСЬКИЙ ВИБІР:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

ГЛОБАЛЬНА ПРОДОВОЛЬЧА КРИЗА ЯК НАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

**ПРЕС – ДАЙДЖЕСТ
II квартал 2022 р.**

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Відділ наукової інформації та бібліографії

*Український вибір:
виклики та перспективи*

Глобальна продовольча криза як наслідок російсько-української війни

ПРЕС – ДАЙДЖЕСТ
II квартал 2022 р.

Запоріжжя
2022

УДК 338.439-049.5: 355.48(470+571:477)(048)
Г-52

Глобальна продовольча криза як наслідок російсько-української війни: прес-дайджест. II кв. 2022 р. / КЗ «ЗОУНБ» ЗОР, Від. наук. інформації та бібліографії ; [підгот. Ю.Щеглова ; ред. Т. Пішванова]. – Запоріжжя : [ЗОУНБ], 2022. – 24 с. – (Український вибір: виклики та перспективи).

Україна тривалий час позиціонується як гарант продовольчої безпеки в багатьох країнах світу завдяки традиційно потужному продовольчому експорту. Внесок України до світового продовольчого ринку у 2021 р. був еквівалентним забезпеченню харчуванням близько 400 млн осіб.

Україна стабільно входила до п'ятірки провідних світових експортерів зернових і зернобобових.

У 2021 р. Україна увійшла до складу Комітету зі всесвітньої продовольчої безпеки ООН, який підпорядковується Генеральній Асамблеї ООН через економічну і соціальну Раду ООН і конференції Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО).

Уперше в історії Міжнародну зернову раду (International Grains Council, міжурядова організація, діяльність якої покликана сприяти розвитку і зміцненню міжнародної співпраці щодо зернових культур між країнами-експортерами та імпортерами зерна) очолив представник України – заступник міністра економіки України – торговий представник України Т. Качка.

Воєнні дії, що ведуться РФ на території України, вкрай негативно впливають на функціонування продовольчих систем. Активні бойові дії наразі відбуваються в тих областях, де вирощують більшу частину пшениці - Харківській, Одеській, Запорізькій. Сукупно це призведе до зменшення врожайності, зборів і експорту зернових; ускладнений експорт української продукції на зовнішні ринки через блокування портів України з боку РФ (60 % сільськогосподарської продукції України експортується морем), що негативно вплине насамперед на країни, які залежать від імпорту харчової продукції.

Наслідки призведуть до виникнення серйозних загроз глобальній продовольчій безпеці: подальшого підвищення світових цін на продовольство (згідно з прогнозом ФАО від 11.03.2022, через війну в Україні світові ціни на продукти харчування та корми можуть зрости на 20 %); глобального стрибка інфляції, якою передусім буде вражено країни з малорозвиненою нестабільною економікою на Близькому Сході та у Північній Африці.

Другий спецвипуск прес-дайджеста 2022 року містить публікації, які розкривають питання продовольчої безпеки та передумови виникнення загрози світової глобальної продовольчої кризи внаслідок повномасштабної російської агресії проти України.

Руслан Мудрак

Вплив російсько-української війни на глобальне та внутрішнє продовольче забезпечення

Впродовж останніх 30 років квота української агропродовольчої продукції на глобальному ринку постійно зростала, досягнувши рекордних показників у 2021 р. Має місце залежність багатьох країн від експорту українського зерна пшениці і кукурудзи.

Якщо говорити про критичну залежність, то вона сформувалася у глобальному сегменті соняшникової олії. Наразі частка українських рослинних олій в структурі глобального експорту відповідної продукції в цілому становить 7,5%, проте в сегменті соняшникової олії у 2021/22 маркетинговому році цей показник досяг 47,2%. Причому знайти заміну українській продукції в короткостроковій перспективі не видається можливим, оскільки частка України в структурі її глобального виробництва становить 30,6%. На частку РФ, яка знаходиться під санкціями та має суттєві труднощі із просуванням своєї продукції на глобальний ринок, припадає 30% глобального експорту соняшникової олії та 28% виробництва. В сукупності це призвело до різкого зростання її світової ціни – з 1700 до 2250 дол. \$ за 1 т.

На частку України і РФ припадає 43% світового експорту пшениці і кормового зерна. Транспортні комунікації в Чорному морі знаходяться в зоні бойових дій, що, по суті, унеможливило їх використання – після того, як росіянами було потоплено та захоплено кілька цивільних суден, іноземні судноплавні компанії та страхові агентства, враховуючи існуючі ризики, встановлюють таку плату за свої послуги, яка робить нерентабельним їх використання. Росія, як країна-агресор, перебуває під санкціями, що суттєво ускладнює рух її зернової продукції на глобальний ринок. В сукупності це зумовило різке зростання світових цін на пшеницю і кукурудзу. Наприклад, в ЄС котирування зросли на безпрецедентні 150 доларів за тонну через очікування оновленого та сильного попиту з Близького Сходу та Північної Африки. Найбільше зросли ціни в США – до 162 доларів за тонну, що також враховує суху погоду в Канзасі, Оклахомі та Техасі, яка викликала занепокоєння щодо стану врожаю озимої пшениці. Згідно з даними Міжнародної зернової ради (IGC), за останні 20 років, ціна кукурудзи вперше для найбільшого її експортера (США) досягла 350 доларів за тонну. На початку березня

ставки для всіх основних експортерів були рекордними. Наприклад, ціни на українську кукурудзу зросли на 56 доларів, досягнувши 340 дол. за тону.

Отже, світовий продовольчий ринок відреагував на початок російсько-української війни різким зростання цін основних видів агропродовольчої продукції. В зоні високих ризиків продовольчої кризи опинилися країни з низьким рівнем доходів. Населення більшості таких країн має досвід тимчасового або хронічного голоду. Наприклад:

- у Єгипті понад 32,5% громадян живуть за межею бідності, що робить недоїдання та голод в країні актуальною проблемою;

- у Ємені рівень недоїдання серед жінок і дітей залишається одним з найвищих у світі: 1,2 мільйона вагітних або жінок, які годують груддю, і 2,3 мільйона дітей віком до 5 років потребують лікування від гострого недоїдання;

- в Індонезії 14,3 відсотка населення живуть за межею бідності, а 19,4 мільйона людей не можуть задовольнити свої харчові потреби;

- у Бангладеш 40 мільйонів людей залишаються без продовольства, а 11 мільйонів страждають від гострого голоду;

- в Ефіопії 5,9 млн. осіб страждають від гострої нестачі продуктів харчування;

- у Лівані 22% домогосподарств відчувають нестачу продовольства;

- у Пакистані 20,5% населення недоїдають, 44% дітей до 5 років відстають у розвитку.

Майже усі країни, що наразі опинилися перед загрозою катастрофічного дефіциту продовольства, є покупцями української зернової продукції, причому Україна до останнього моменту була для них головним постачальником

Що стосується експорту української кукурудзи, то найбільшими її покупцями за останніх 5 років були Єгипет, Туреччина, Іран та Китай.

Блокування експорту української кукурудзи уже поставило питання про загрозу скорочення поголів'я свиней в Китаї та зменшення виробництва відповідної продукції. Поголів'я цих тварин в Китаї становить понад 400 млн гол. і є найбільшим у світі. Для його годівлі потрібно щонайменше 120 млн тонн кормового зерна. Середньорічна частка української кукурудзи у даному обсязі складала понад 8%, або 10,1 млн т.

Відновлення українського агропродовольчого експорту у попередніх обсягах можливе лише за умови припинення бойових дій, повернення

контролю над усіма портами та розблокування азовського і чорноморського цивільного судноплавства. Можливості логістики транспортних комунікацій на суходолі є вкрай обмеженими. Наприклад, АТ «Укрзалізниця» пропонує експортерам перевантажувати зерно на 12 терміналах. Наразі найбільше вагонів сконцентровано на трьох прикордонних переходах – «Ізов» (шлях на Польщу), «Ужгород» (шлях на Словаччину) та «Чоп» (шлях на Словаччину). Разом з тим, пропускна спроможність усіх 12 терміналів, що розташовані на західному кордоні України, не перевищує 1 млн т зерна на місяць.

Попри небезпеку продовження військових дій, є підстави для стриманого оптимізму стосовно внутрішнього продовольчого забезпечення України. Таке припущення ґрунтується на кількох фактах.

Перш за все, в країні сформовано продовольчі резерви на тривалий період. За заявою керівника офісу президента Р. Шурми, в країні на складах і елеваторах сформовано запаси пшениці, кукурудзи, соняшникової олії, базових продуктів, яких має вистачити на 3–5 років.

Попри ведення бойових дій, в більшості областей України (у 20) розпочалися весняно-польові роботи, в ході яких відбувається посів ранніх та пізніх зернових культур. За прогнозом експертів аналітичного агентства «АПК-Інформ», виробництво зернових і олійних культур у 2022 році в Україні попередньо оцінюється на рівні 53,3 млн тонн, що на 51% нижче за рекордний показник попереднього сезону. Урожай зернових цього року може бути найнижчим за останні 10 років, а олійних – за 15 років. Згідно з прогнозами експертів компанії «Latifundist» за різними сценаріями виробництва, в 2022 році урожай зернових та зернобобових культур становитиме від 55,1 до 70,5 млн тонн, технічних культур – від 23 до 28 млн тонн. Цього цілком достатньо для повного забезпечення внутрішніх потреб у відповідному продовольстві. Наприклад, в 2020 р. внутрішнє споживання зерна склало 20 082 тис. тонн, в тому числі:

- витрати на корми – 10 343 тис. тонн;
- витрати на посів – 2 247 тис. тонн;
- втрати – 1 073 тис. тонн;
- переробка на нехарчові цілі – 1 040 тис. тонн;
- фонд споживання – 5 379 тис. тонн.

Враховуючи вимушене різке скорочення обсягів експорту української зернової продукції, можна очікувати збільшення її спрямування на внутрішні потреби, зокрема на годівлю худоби. Це дозволяє припустити

ймовірність збільшення обсягів виробництва м'яса в областях, на території яких не відбуваються бойові дії.

Вісник ХНУ. Економічні науки. – 2022. - № 3. – С. 294-298.

Чоботько Г. М., Райчук Л. А., Швиденко І. К.,
Кучма М. Д., Височанська М. Я.

Російсько-українська війна як чинник світової продовольчої кризи

За даними аналітики GTAS від S&P Global Market Intelligence за 2021 р., експорт української кукурудзи було оцінено у 27,2 млн метричних тонн, а експорт пшениці – у 21,2 млн метричних тонн. На ці дві основні експортні для України культури припадає відповідно 12,8% та 10,5% всього світового експорту.

Експорт Україною зерна до ЄС зріс від 682 тис. тонн у 2010 р. до 15,9 млн т у 2019 р., що відбулося переважно завдяки збільшенню експорту кукурудзи з 533 тис. т до 14,3 млн т. У грошовому еквіваленті експорт українського зерна до країн ЄС у 2019 р. зріс на 23,9% і сягнув понад 3 млрд доларів США. Однак у 2020 р. експорт знизився на 36,8%, та згодом знову піднявся на 34,1% у 2021 р., сягнувши в грошовому еквіваленті 2,6 млрд доларів США.

Станом на 2021 р. Україна була другим за величиною постачальником зернових до країн ЄС (в т. ч. кукурудзи, пшениці та інших зернових, включаючи жито, ячмінь та овес), забезпечивши 14% (у натуральному вимірі) імпорту всього зерна ЄС. Що стосується країн Азії та Африки з низьким та середнім доходом, то за аналогічний період 55,1% української пшениці було експортовано до Азії та 40,7% – до Африки.

За роки незалежності в Україні відбувся швидкий розвиток олійної промисловості, зокрема виробництво соняшникової олії. Україна займає перші місця у світі за її виробництвом та експортом з 2005 р. Україна є найбільшим світовим експортером соняшникової олії з часткою 40% світового експорту за 2021 рік. У 2021–2022 рр. вітчизняні аграрії зібрали рекордний врожай олійних культур: соняшнику – 16,4 млн т, сої – 3,4 млн т і ріпаку – 2,96 млн т. З них переробники виготовили 6,87 млн т рослинної олії: соняшникової – 6,45 млн т, ріпакової – 265 тис. т і соєвої – 163 тис.

Українська рослинна олія та готові рослинні жири продаються на 155 зарубіжних ринках та експортуються 760 компаніями. 93% загального обсягу експорту олії постачають у чотири основні регіони: Європу, Південно-Східну Азію, Азію та Близький Схід. Ще 4% надходжень дає експорт олій до країн Африки. Найбільшими споживачами української соняшникової олії є Індія, Китай (материк), Нідерланди, Іспанія та Італія. Понад 80% попиту Індії на соняшкову олію в 2021 р. забезпечувала Україна.

Війна значно знизилася потенційні посівні площі під сільськогосподарські культури в 2022 р. До того ж, намагання країни-агресора спричинити в Україні гуманітарну кризу призвели до скорочення запасів пального, що серйозно лімітує проведення посівної кампанії та подальших сільськогосподарських робіт з догляду за посівами та збирання урожаю. Окрім того, варто зазначити, що основна частина українського експорту здійснюється через порти на Чорному та Азовському морях – Одеса, Південний, Чорноморськ, Херсон, Маріуполь та Бердянськ. 24 лютого, коли почалося російське вторгнення, більшість морських портів була закрита, тому робота портів вже була зірвана, суднам не дозволено заходити або виходити з портів. Вже через місяць після початку гострої фази війни деякі європейські асоціації, в т. ч. СОСЕРАЛ, FEDIOL та FEFAC, опублікували спільний реліз, у якому висловили стурбованість у зв'язку зі скороченням постачань із Чорноморського регіону. Згодом у FEDIOL оприлюднили детальнішу інформацію про ситуацію з олією. Українські компанії щомісяця відправляли на ринок ЄС близько 200 тис. т соняшникової олії, що в середньому становить 35–45% від європейського споживання. Проблеми з експортом вже зараз спричинили обмеження її продажу у країнах ЄС, зокрема таких, як Іспанія, Бельгія, Греція та Німеччина. Варто згадати також не лише про можливість отримання врожаю технічних культур, але можливість його переробки. Так, в Україні близько 70 заводів із переробки соняшнику. З початком війни понад 30 з них – в регіонах з активними бойовими діями – зупинили своє виробництво.

Внаслідок повномасштабної російської військової агресії проти України для попередження гуманітарної кризи в Україні, стабілізації ринку та задоволення потреб населення у критичних продовольчих товарів Уряд нашої держави встановив нові правила експорту сільськогосподарських товарів, фактично заборонивши експорт вівса, проса, гречки, цукру, солі, жита та великої рогатої худоби і яловичини. За

умови вказаного декларативного ліцензування можна експортувати пшеницю і суміш пшениці та жита, кукурудзу, м'ясо курей, яйця та соняшникову олію.

Також не зайвим є згадати зростання цін на енергоносії, що також, безумовно, вплине на стан продовольчої безпеки світу та, вочевидь, може спричинити гуманітарні кризи в деяких країнах Африки та Азії. Зараз увага світу прикута до України, і все, що тут відбувається, відразу віддзеркалюється на світовій економіці.

За оцінками німецького експерта у галузі аграрної економіки професора Боннського університету Мартіна Кайма, за найгіршого сценарію розвитку подій, війна, яку проти України розв'язала Росія, може спричинити голод, від якого постраждає до 100 мільйона осіб. Йдеться насамперед про такі країни, як Сомалі, Чад, Мадагаскар та Бангладеш. І навіть в економічно розвинутих країнах ЄС простежуватиметься значне зростання цін на продовольство. До того ж зростуть ціни на добрива, оскільки Росія – важливий постачальник цього продукту, а Україна запроваджує заборону на їх експорт. Особливо серйозною ця проблема є для найбідніших країн Африки. На відміну від Європи, у більшості місцевих фермерів немає можливості витратити кошти на дорогі добрива. Відмова від добрив може призвести до скорочення врожаїв на 20–30 відсотків. Експерти Київської школи економіки, проаналізувавши наслідки російського вторгнення в Україну, дійшли висновку, що в цілому від поставок зерна з України залежать понад 400 мільйонів людей у світі.

Таким чином, що довше триватиме українсько-російська війна, тим більшу нестабільність постачання продовольства вона спричинить не лише в Україні та регіону, а й в усьому світі. Ціни на пшеницю і кукурудзу зросли ще до початку активної фази війни, і є всі підстави прогнозувати їх істотне подальше зростання, що вплине на економіку чи не всіх країн світу, особливо найбідніших африканських країн. Війна в Україні загрожує світовою глобальною продовольчою кризою. І особливо гостро це питання стоїть для Близького Сходу та Північної Африки (Єгипет, Ємен, Ізраїль, Індонезія, Бангладеш, Ефіопія, Лівія, Ліван, Туніс, Марокко, Пакистан, Саудівська Аравія, Туреччина). Ці країни є основними покупцями пшениці та кукурудзи на світових ринках.

Легко спрогнозувати вторинний ефект цієї війни – вплив на зміну клімату. Війна вже призвела до енергетичної кризи, яка дуже швидко переросте в екологічну. Росія є одним з найбільших постачальників

викопного палива і є залежною від експорту енергоносіїв, що становить майже половину всього, що РФ експортує. Це дає Росії вагомий вплив на Європу, яка отримує від Росії приблизно 40% своєї нафти і газу. Це ж деякою мірою стосується і США, які хоч і є дещо більш незалежні в цьому аспекті, але все ж таки залежать саме від викопних енергоносіїв. Тому варто зараз замислитись над справжньою енергетичною незалежністю. Міжнародні організації, такі як ООН, ФАО, ЮНІСЕФ та ВООЗ, мають різноманітні програми та заходи для досягнення цієї мети. Дослідження в цьому напрямку повинні бути спрямовані на практичні стратегії, зосереджені на конкретних умовах та вимогах певного часового проміжку та географічної області. Ці дослідження можна класифікувати за чотирма вимірами: кількість та покращення якості їжі, безпека харчових продуктів, а також соціальнокультурні та екологічні аспекти.[

Збалансоване природокористування. – 2022. - № 1.- С. 12-20.

Родінова Н. Л., Дергач А. В., Гудзь Г. О.

Світова продовольча криза як наслідок російсько-української війни

Продовольча безпека – це ступінь забезпеченості людини екологічно чистими та корисними продуктами харчування. У деяких визначеннях продовольчої безпеки вказується, що забезпеченість їжею повинна бути достатньою для того, щоб вести здоровий та активний спосіб життя.

Питанням продовольчої безпеки займається Всесвітня продовольча програма (ВПП) – ланка Організації Об'єднаних Націй (ООН) та найбільший підрозділ гуманітарної допомоги у світі. За її даними, постійно голодує близько 811 млн людей у 43 країнах світу. З них гострий дефіцит продовольства відчують 283 млн людей. На межі голодної смерті перебуває 45 млн людей. Серед основних причин дефіциту та відсутності продовольства відзначають:

- воєнні конфлікти, які, як і раніше, є найбільшою причиною голоду, оскільки 60 відсотків голодуючих у світі проживають в районах, які охоплені воєнними діями;

- кліматичні кризи, що супроводжуються не тільки загибеллю людей, а й знищенням врожаю та засобів до існування, а також неможливістю

людей прогодувати себе. Тільки у 2020 році у всьому світі 30 мільйонів людей були змушені залишити свої будинки;

- економічні наслідки COVID-19, що довели гострий голод до рекордного рівня;

- зростання вартості продовольства, оскільки навантаження на глобальні ланцюжки постачання призвели до десятирічного максимуму цін на продукти харчування та паливо;

- ріст кількості населення. За даними ООН, до 2050 року населення світу становитиме майже 10 мільярдів осіб.

У 2022 році населення світу становить 7,9 млрд осіб. З огляду на це зрозуміло, що прояви світової продовольчої кризи були ще задовго до початку російського вторгнення. Вона почала поглиблюватися під час пандемії COVID-19, а з початком війни загрожує стати однією з наймасштабніших з часів Другої світової війни. Це зумовлено тим, що Україна та Росія є великими виробниками сільськогосподарської продукції.

Вияви продовольчої кризи, спричинені війною, вже спостерігаються в країнах Африки та Близького Сходу. Фіксується суттєве зростання цін на продукти харчування та дефіцит основних сільськогосподарських культур, які раніше постачалися Україною. Подальша нестача продовольства може стати причиною ще більших злиднів та голоду мільйонів людей.

Разом з тим Росія продовжує знищувати транспортну інфраструктуру, зерносховища та продовольчі склади, а також перешкоджає проведенню сільськогосподарських робіт. Її дії спрямовані на створення гуманітарної катастрофи не лише в Україні, а у всьому світі. Глобальна продовольча безпека порушується шляхом блокування доступу до українських портів. Через загрозу з боку Російської Федерації вантажовідправники бояться відправляти свої судна в Азово-Чорноморський регіон. Також багато суден, завантажених продовольством, не мають змоги вийти в Середземне море.

Серйозні фінансові виклики постають перед українськими та зарубіжними виробниками продовольства. Через руйнування української інфраструктури знизилась кредитні рейтинги відомих аграрних компаній. Завдала шкоди заборона Національного банку України здійснювати транскордонні перекази валютних цінностей з України.

Все це може мати як короткострокові, так і довгострокові наслідки для України та світу. В 2022 році очікується значно нижчий врожай, ніж був

зібраний в 2021 році. Осима пшениця була посіяна минулої осені, але в зв'язку з російським вторгненням українські фермери не змогли своєчасно внести добрива. Адже багато з них пожертвували кошти, паливо та техніку на потреби армії. Навіть якщо врожай вдасться зібрати, його якість та кількість буде не такою високою, як минулого року. Експерти прогнозують, що кількість зібраної пшениці скоротиться як мінімум на одну третину за умови, якщо її вдасться зібрати.

Серйозною перешкодою збору врожаю є те, що більшість засіяних пшеницею земель знаходиться в східних та південних областях України. Крім того, в портових містах пошкоджені термінали та залізничні колії. Сюди необхідно додати й мінування водних шляхів, які ускладнюють експортні потоки в цьому та наступних роках.

На відміну від пшениці, ярові культури засівались під час війни, коли не було можливості та ресурсів для повноцінного обробітку орних земель. Саме тому врожайність кукурудзи, ячменю, вівса та соняшника буде меншою на дві третини. Таким чином, Україна не зможе експортувати зернові в тій кількості, яка потрібна для задоволення потреб основних імпортерів української сільгосппродукції. Однак, якщо конфлікт не затягнеться, то після його закінчення ситуація стабілізується та не матиме таких катастрофічних наслідків для світової продовольчої безпеки. Відхід Росії з території України дозволив би швидко відновити (поки що) обмежені збитки, завдані сільськогосподарським виробничим потужностям та експортній інфраструктурі. За таких умов українське виробництво та експорт змогли б повернутися до доконфліктних рівнів за декілька років.

Разом з тим тривалий конфлікт та окупація території України російськими військами може призвести до тяжких наслідків для країни, а саме, масового відтоку людського капіталу, завдання серйозної шкоди інфраструктурі та виробничим потужностям на багато років вперед. В такому випадку світова продовольча криза невідворотна. Якщо б українські виробничі потужності перейшли під контроль Росії, вона б збільшила свою частку експорту на світових ринках зерна. Це б частково відновило постачання зерна з Чорноморського регіону, однак дало б російському диктатору ще більші можливості для маніпулювання ринками зерна та впливу на глобальну продовольчу безпеку.

Для того щоб уникнути світової продовольчої кризи, зумовленою російсько-українською війною, продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization, FAO, ФАО)

рекомендує країнам вжити низку заходів.

1. Забезпечити прозорість ринку сільськогосподарської продукції. Для цього потрібне зміцнення та розвиток системи інформаційного забезпечення ринків сільськогосподарської продукції (АМІС), яка є міжвідомчою платформою, призначеною для підвищення прозорості продовольчих ринків.

2. Забезпечити глобальне фінансування імпорту продовольства, щоб допомогти країнам подолати зростання цін на продукти харчування. Мова йде про задоволення потреб виключно країн з низьким і нижчим за середній рівень доходу громадян, країн – чистих імпортерів продовольства та обраних одержувачів допомоги від Міжнародної асоціації розвитку.

3. Утриматися країнам від запровадження експортних обмежень, які можуть призвести до подальшого зростання цін на продовольство та підірвати довіру до світових ринків.

4. Знайти країнам, які залежні від української та російської сільськогосподарської продукції, альтернативних постачальників, забезпечити ефективне використання наявних продовольчих запасів та збільшити виробництва власної продукції.

5. Вживати заходи щодо попередження поширення африканської чуми та інших хвороб сільськогосподарських тварин шляхом застосування передових практик ведення господарства.

Всі заходи, спрямовані для подолання кризи, не повинні посилювати ситуацію з відсутністю продовольчої безпеки, а навпаки, підвищувати стійкість до потрясінь.

Україна, як один з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у світі, також повинна вжити заходів, котрі будуть спрямовані на попередження світової продовольчої кризи та забезпечення продовольчої безпеки всередині країни:

- адаптувати логістичну систему для відновлення експортних поставок сільськогосподарської продукції на період блокування морських портів російськими військами;

- підтримати українських виробників сільськогосподарської продукції. Необхідно поповнювати насінневий фонд, відновлювати постачання пального, закупку добрив та засобів захисту рослин. Також необхідно підтримувати розвиток тваринництва, а саме, забезпечити цей сектор препаратами та кормами, щоб знизити ризик порушень в роботі, викликаних воєнним конфліктом чи зменшенням запасів. Всі ці заходи

дадуть змогу забезпечити продовольством Україну та відновити експортні поставки в країни, які їх потребують;

– продовжувати співпрацювати з країнами, які підтримують територіальну цілісність та незалежність України, міжнародними фінансовими, неурядовими організаціями, агентствами Організації Об'єднаних Націй, які можуть надати як фінансову, так і гуманітарну допомогу.

Економіка та суспільство. – 2022. – Вип. 40.

Туренко А. Ю.

Забезпечення продовольчого суверенітету в умовах сучасних викликів та загроз

Російсько-українська війна, що розпочалася з агресії Москви у 2014 р., завдала серйозного удару не лише по національній, але й по регіональній і глобальній продовольчій безпеці через свій вплив на експорт пшениці, кукурудзи, сої, ріпаку, соняшникової олії та добрив у світі, який і так страждає від наслідків COVID-19 та зміни клімату.

Україна, яка має найбільші площі чорноземів, вільний і прямий доступ до світового ринку, розвинену портову інфраструктуру на Чорному морі, перешкоджає встановленню монополії Росії на світовому ринку зернових культур. Тому Росія намагається окупувати Південь і Схід України, щоб у такий спосіб обмежити Україну як конкурента і отримати контроль над експортом пшениці в Чорноморському регіоні.

Війна разом із запровадженням економічних санкцій проти Росії та Білорусі:

1) порушує торгівлю продуктами харчування в регіоні та світі через тривалі перебої в ланцюжках поставок;

2) посилює дефіцит глобальних запасів, таких життєво важливих продуктів, як пшениця, кукурудза та соняшник;

3) призведе до зростання цін на енергоносії (значна частка продукції рослинництва використовується для виробництва різних видів палива – етанол або біодизельне паливо) і добрива;

4) матиме наслідком зниження продуктивності землі через нестабільні методи ведення сільського господарства та військовий конфлікт;

5) морська блокада українських портів на певному етапі

унеможеливить або, принаймні на певний час, серйозно порушить експорт Україною сільськогосподарської продукції і ускладнить комерціалізацію її сільськогосподарських культур;

б) посилить глобальну продовольчу інфляцію, що, зі свого боку, спровокує дефіцит основних сільськогосподарських культур, який охопить країни Близького Сходу, Північної Африки, Східної та Південно-Східної Азії, Західних Балкан;

7) фермери з країн-конкурентів (США, Бразилії та ін.) отримають вигоду від зростання цін і будуть намагатися зайняти ринки, вимушено залишені Україною.

В умовах нових викликів і загроз продовольчій безпеці набувають важливого значення виведення кліматично стійких сортів пшениці, щоб зменшити залежність від України та Росії, що також потребує збільшення державних інвестицій.

ЄС значною мірою самодостатній щодо основної сільськогосподарської продукції. Він є одним з ключових експортерів пшениці та ячменю, значною мірою здатний покрити власні потреби в таких культурах, як кукурудза та цукор, а також продуктів тваринництва, включаючи молочні продукти та м'ясо, за винятком морепродуктів. Проте вторгнення в Україну, перебої у торгівлі та світовий бум цін на сировинні товари оголили залежність продовольчої системи ЄС від імпорту енергії, добрив та кормів для тварин. У цих умовах Європейська Рада у березні 2022 р. прийняла Версальську декларацію, а Комісія представила власне бачення вирішення проблеми зростання цін на продовольство та глобальної продовольчої безпеки «Safeguarding food security and reinforcing the resilience of food systems». У ньому викладено короткострокові заходи щодо підтримки продовольчої безпеки та сільського господарства в Україні, глобальної продовольчої безпеки, а також виробників і споживачів в ЄС.

Комісія пропонує і закликає держави-члени:

– продемонструвати солідарність з Україною, надавати продовольчу і гуманітарну допомогу та підтримку секторам її сільського господарства та рибальства в тісному співробітництві з міжнародними партнерами;

– продовжувати інтегрувати заходи з послаблення боргового тягаря в межах більш широкого політичного діалогу, фінансових стратегій та дій заради відновлення «зеленої» економіки;

– забезпечити регулярний аналіз цін на продовольство;

– продовжувати підтримку країн в їх трансформації до стійких

сільськогосподарських і водних продовольчих систем;

– збільшити обсяг гуманітарної допомоги регіонам і групам населення, які найбільше постраждали від порушення продовольчої безпеки;

– розглянути можливість макроекономічної підтримки країн, що розвиваються, а також країн з низьким рівнем доходу, які відчувають дефіцит продовольства;

– виступати, в тому числі на міжнародних форумах, проти запровадження експортних обмежень і заборон щодо експорту продовольства, а також сприяти ефективному функціонуванню єдиного ринку.

На прохання офіційного Києва Європейська комісія також забезпечуватиме доступ до ринків ЄС українських аграрних товаровиробників, а також експорту з них.

З метою мінімізації негативного впливу Верховна Рада України на час воєнного стану певною мірою дерегулювала окремі форми відносин між сільськогосподарськими виробниками та державою:

1) на період з березня 2022 р. по 31 грудня наступного за роком, в якому припинено воєнний стан, не нараховується та не сплачується плата за землю та земельні ділянки, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Росії, а також земельні ділянки, які визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди;

2) тимчасово за 2022 та 2023 податкові (звітні) роки не нараховуватиметься та не сплачуватиметься загальне мінімальне податкове зобов'язання за земельні ділянки, зазначені вище.

Крім того, 24 березня 2022 р. Верховна Рада в цілому прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» (реєстр. № 7178), який передбачає такі зміни у земельних відносинах:

1) договори оренди вважаються поновленими на один рік без волевиявлення сторін відповідних договорів і без внесення відомостей про поновлення договору у ДРРП на нерухоме майно договорів оренди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту, строк користування земельними ділянками щодо яких закінчився після введення воєнного

стану щодо земельних ділянок сільсько-господарського призначення;

2) надання повноважень районним військовим цивільним адміністраціям передавати в оренду строком до 1 року земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної, комунальної, а також колишньої колективної власності, причому розмір орендної плати не може перевищувати 8 % нормативної грошової оцінки. Водночас встановлюється низка обмежень на використання таких земельних ділянок, серед яких: заборона на зміну цільового призначення, будівництво, зміну угідь, закладення багаторічних насаджень тощо;

3) такі договори оренди укладаються лише в електронній формі, що засвідчується кваліфікованими електронними підписами;

4) формування земельних ділянок з метою передачі їх в оренду ВЦА здійснюється без внесення відомостей до Державного земельного кадастру (державної реєстрації) та присвоєння їм кадастрових номерів на підставі технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земель, яка розробляється за рішенням та затверджується відповідною ВЦА;

5) забороняється безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, а також розроблення такої документації;

6) забороняється проведення земельних торгів щодо прав оренди, емфітевзису, суперфіцію щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності;

7) орендарі, суборендарі земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності отримують право передавати на строк до одного року належне їм право оренди, суборенди іншій особі для використання земельної ділянки за цільовим призначенням. Така передача здійснюється без згоди власника земельної ділянки на підставі договору, що укладається в електронній формі;

8) книга реєстрації землеволодінь і землекористувань в умовах воєнного стану ведеться районною військовою адміністрацією у паперовій та електронній формах;

9) припинення або скасування воєнного стану в Україні або у відповідних окремих її місцевостях не є підставою для припинення вищезазначених договорів.

Щоб забезпечити посівну, Кабінет Міністрів запровадив бронювання військовозобов'язаних: аграрні підприємства та виробники

продовольства подаватимуть Міністерству аграрної політики та продовольства переліки критично важливих працівників, яким буде надана відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації та на воєнний час.

Уряд України також спростив вимоги до імпорту та переміщення сільськогосподарської продукції рослинного походження, у тому числі насіння, в умовах воєнного стану.

Заслуговує на підтримку ідея створення фонду продовольчої безпеки, оскільки через неповноцінне харчування сьогодні недоїдає 8 млн осіб, а 1,5 млн – знаходиться на порозі голоду. Доступність продовольства – це важливий показник продовольчої безпеки. Для порівняння: середня добова норма європейців у кілокалоріях становить 3,5 тис. ккал, у американців – до 3,9 тис. ккал, в Україні цей показник у 1991 р. становив – 3700 ккал, а в 2021 р. у середньому 2600 ккал, тоді як прожитковий мінімум – 2500 ккал, далі – голод. При цьому українці в середньому витрачають на харчування 53 % свого бюджету, тоді як європейці – лише 13%.

Перед Україною гостро постає, а відтак потребує вирішення проблема демографічної стабілізації, що передбачає припинення втрати корінного населення, сприяння його зростанню та забезпечення його високої працездатності. Демографічні зміни українського суспільства, зокрема, еміграція значної частки працездатного населення, негативно впливатимуть на темпи відновлення, а згодом – зростання економіки, структурне зростання продуктивності, рівень життя і заощаджень, споживання та інвестиції.

Проблеми законності. - 2022. - Вип. 157. – С. 20-33.

Галанець В. В.

Необхідність забезпечення державної підтримки аграрного сектору економіки у воєнних умовах

За інформацією Мінагрополітики, через війну площі під посівну у 2022 р. в зоні активних бойових дій зменшилися на 3,5 млн га. Враховуючи нинішню ситуацію в Україні, у 2022 р. можна посіяти близько 13,9 млн га ярих культур, що складає 75% від загальних площ до війни. Збільшення на 5%, порівняно з попередньою оцінкою, відбулося

переважно за рахунок звільнення від тимчасової окупації Київської, Чернігівської, Сумської областей та деяких районів інших регіонів України.

В умовах війни неминучим є дефіцит виробництва та експорту. Ціни на зерно зросли. На цьому тлі ф'ючерси на пшеницю на Чикагській біржі піднімалися до \$13,63 за бушель (\$315,1 за тонну), що є найвищим показником за всю історію торгів (торік, у 2021 р., пшениця торгувалася удвічі дешевше – \$6,74 за бушель). Згодом вони скорегувалися до \$12,02 за бушель (\$277,9 за тонну). До найвищого рівня з 2012 р. наближаються і світові ціни на кукурудзу, а ціни на соєву та пальмову олію вже досягли рекордних показників.

Російська війна проти України призвела до різкого зростання цін і порушення ланцюгів поставок. Так звана «енергетична інфляція», викликана зростанням цін на енергоносії, неминуче вдарить по гаманцям кожної європейської родини. Обмеження постачання палива та мінеральних добрив ускладнюють ведення сільського господарства у відносно безпечних регіонах і призводять до значних втрат виробництва та експорту.

Заборона на експорт окремих сільськогосподарських продуктів: вівса, проса, гречки, цукру, солі, жита та худоби – була необхідним заходом для забезпечення продовольчих потреб держави та населення України. Вивезення пшениці, месліну (суміш з житом), кукурудзи, соняшникової олії, м'яса птиці та яєць дозволяється лише після попереднього інформування уряду та отримання ліцензії.

Зважаючи на поточну ситуацію в Україні, забезпечення населення продуктами харчування та відновлення поставок на світові ринки з метою наповнення державного бюджету, створення придатних умов для функціонування аграрного сектора економіки набуває особливого значення.

Функціонування морських портів в Україні, через які проходило раніше близько 90% сільськогосподарського експорту, зараз неможливе. Сьогодні залізницею щодня перевозиться до 20 тис. т зерна, раніше через морські порти йшло близько 150 тис. т.

У співпраці зі Всесвітньою продовольчою програмою ООН Міністерство аграрної політики працює над створенням альтернативних логістичних маршрутів для експорту сільськогосподарської продукції.

Поки триває робота над вирішенням проблеми логістики експорту сільськогосподарської продукції, уряд працює над мінімізацією

бюрократичних процедур для агробізнесу – це має на меті прискорити отримання необхідних ліцензій та сертифікатів, які опрацьовуватимуть максимум за 24 години. Для забезпечення українських аграріїв добривами уряд зняв заборону на експорт азотних добрив і встановив квоту на експорт до 210 тис. т, але не більше 70 тис. т на місяць.

Проблему дефіциту та високої вартості палива для потреб аграріїв може бути вирішене шляхом запровадження значних податкових пільг; допускається розміщення на ринку бензину та дизельного палива екологічних класів Євро-3 та Євро-4 для використання аграріями; спрощена робота з пестицидами та агрохімікатами, подовжений термін дії дозволів на транспортування, зберігання, використання для воєнного стану. Без реєстрації можна експлуатувати трактори, самохідні шасі тощо. Однак, проблема різкого зростання цін на паливо та добрива залишається актуальною і потребує вирішення.

Програма державної допомоги для агропромислового комплексу передбачає:

- часткове відшкодування вартості сільськогосподарської техніки;
- впровадження компенсацій до 25% вартості за придбані машини та обладнання;
- фінансову підтримку шляхом зниження вартості кредиту для виробників;
- фінансова підтримка розвитку господарств – здійснюється у формі субсидії на рілля та субсидій на утримання корів. Програма охоплює господарства з обсягами чистого доходу до 20 млн грн, які володіють або користуються сільськогосподарськими землями;
- підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції;
- підтримка збереження бджолосімей;
- повернення витрат на відтворення племінних тварин;
- повернення коштів, затрачених на будівництво та реконструкцію тваринницьких ферм, рибних господарств, спеціальні бюджетні дотації на збільшення поголів'я корів власного відтворення;
- державна підтримка нішевих культур (зокрема, вирощування гречки). Субсидії призначаються у сумі до 5 тис. грн, які не підлягають поверненню, на 1 га посівної площі, однак не більше 300 га на одного заявника;
- державна підтримка розвитку картоплярства (компенсація до 50% вартості закупівлі насіння картоплі; компенсація до 50% вартості

будівництва картоплесховищ);

– державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції (страхування озимих культур). Субсидія призначається сільськогосподарським товаровиробникам – юридичним та фізичним особам – на безповоротній основі в розмірі до 60% фактично сплачених страхових внесків;

– державна підтримка використання меліорованих земель надається як бюджетна дотація на безповоротній основі в розмірі до 25% витрат, але не більше: 7500 грн на 1 га обробленої землі для поливу дощуванням без урахування вартості зрошувального обладнання; 19500 грн на 1 га обробленої землі для поливу дощуванням з урахуванням вартості зрошувального обладнання; 18750 грн на 1 га посівної площі для крапельного поливу;

– державна підтримка розвитку тваринництва. Програма спрямована на зниження витрат на придбання високопродуктивної худоби сільськогосподарськими підприємствами, які є юридичними особами (2500–3000 грн на 1 голову худоби);

державна підтримка садівництва. Допомога надається на безповоротній основі суб'єктам господарювання для організації плодово-ягідних насаджень, розвитку виноробства та хмелярства; Відшкодування до 80% вартості посадки та ремонту насаджень, до 50% вартості монтажних робіт, до 30% вартості машин та обладнання;

– державна підтримка органічного сільського господарства. Програмою передбачено 1 400 000 га запланованих площ для ведення органічного виробництва.

З метою забезпечення сільськогосподарських товаровиробників насінням для посіву в Україні на час воєнного стану було скасовано додаткові процедури сертифікації насіння. Також дозволена експлуатація сільськогосподарської техніки в період дії воєнного стану без її реєстрації. Ці та інші кроки були здійснені з ініціативи Міністерство аграрної політики та продовольства України задля забезпечення здійснення посівної кампанії.

При веденні аграрного бізнесу необхідно покращити умови кредитування аграріїв. Так, за програмою «Доступні кредити 5–7–9%» сільгоспвиробники можуть отримати кредит під 0% до 60 млн грн під час воєнного стану та протягом місяця після його припинення/скасування на період до 6 місяців для сільськогосподарської діяльності (придбання техніки, палива, насіння, добрив тощо).

Державна підтримка Україною аграрного сектору економіки у воєнних умовах також передбачає додаткову фінансову підтримку малому та середньому агробізнесу як компенсацію відсотків за кредитами до 50 млн. грн. Використання такого механізму фінансування сільськогосподарських товаровиробників дає змогу отримати кредит на техніку, добрива чи інші необхідні для фермерів ресурси. Обов'язковою гарантією при реєстрації є майбутній урожай. Забезпечено функціонування в умовах воєнного стану реєстрів, необхідних для видачі кредитної розписки (дебетовий реєстр рухомого майна та реєстр сільськогосподарських доходів).

Таврійський науковий вісник. Серія. Публічне управління та адміністрування – 2022. - № 2.- С. 42-48.

ГЛОБАЛЬНА ПРОДОВОЛЬЧА КРИЗА ЯК НАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Прес – дайджест
II квартал 2022 р.

Підготувала: *Ю. Щеглова*
Редактор: *Т. Пішванова*

Наклад 10 прим.
Віддруковано у Запорізькій ОУНБ
просп. Соборний, 142, Запоріжжя, 69095

Відділ наукової інформації та бібліографії
Телефон: (061) 787-53-57
Ел. пошта: bibliograf.zounb@gmail.com, bibliograf@zounb.zp.ua

**ЗАПОРІЖЖЯ
ПР. СОБОРНИЙ, 142
061 787 53 57**

**BIBLIOGRAF.ZOUNB@UKR.NET
BIBLIOGRAF@ZOUNB.ZP.UA**

**FACEBOOK.COM/BIBLIOGRAF.ZOUNB
YOUTUBE.COM/BIBLIOGRZOUNB**

ZOUNB.ZP.UA